

A LATIN NYELV TANÍTÁSA AZ AMERIKAI HIGH SCHOOLBAN.

(Második befejező közlemény.)

II.

A grammatikai tanév nagy nehézségeit a helyes, latinos kiejtés követelménye tetemesen fokozza. Az amerikai tanuló az angol nyelvtől eltérő kiejtést egyáltalán — még a modern nyelveknél is — csak nehezen tudja megszokni. A high school azonban mégis megkívánja, hogy a latin nyelv kvantitatív ejtését már a kezdő tanítás első fokán gyakorolja. Ez azt jelenti, hogy az egyes szónak nemcsak grammatikai, hanem még hangalakját is, az egyes szótagoknak, illetőleg vokálisoknak hosszúságát vagy rövidségét pontosan kell az emlékezetbe vésni.

Ez a következetes, minóciózus munka pedig a haladást nem egyszer megbénítja. Az alaktan gépies, folytonos gyakorlása a memóriát amúgy is megterheli, a kiejtés szabályainak és szabálytalanságainak megrögzítése még jobban fárasztja. Mert hogy példát említsünk, a lūx-dūx, lēx-nēx ejtésbeli különbsége, az egyes ragoknak, képzőknek hosszúsága avagy rövidsége csakis hosszúságú, mechanikai agymunka árán tartható emlékezetben. És még akkor is kétes, hogy a kiejtés teljes korrektségére való törekvés vajjon felér-e a reá fordított idővel, munkával? Bennett, a Cornell College már idézett latin tanára például azt állítja, hogy ezerkétszáz első éves tanítványa közül egyetlenegy sem akadt, aki a Bellum Gallicumból tíz sort hibátlanul el tudott volna olvasni,

Annak a hiánynak oka nemcsak az, hogy az angol nyelv ritmusához szokott tanulónak nincsen érzéke a kvantitatív ejtés ritmusához. Nem lehet elegendő oka az sem, hogy külön ejtésbeli gyakorlatokra nincsen idő, hogy sok latin tanár az eredeti szöveg hangos olvastatását is igen gyakran el szokta hanyagolni. Ha az amerikai deák kiejtése se nem helyes, se nem latinos, akkor az a hiány csak azt bizonyítja, hogy középiskolai tanulótól filológiai értelemben vett korrekt kiejtést nem is lehet várni.

A high school mégis követeli, mert ebben a tekintetben is a college igényeihez alkalmazkodott. És csupán csak a felsőfokú iskola befolyásának engedett akkor, amikor a kvantitatív kiejtés egyedüli jogosultságáról szóló tant körülbelül két évtizeddel ezelőtt elfogadta. A filológia elméletének álláspontjához a gyakorlatban hozzájárul. Ezért tér el az amerikai középiskolai tanuló latin ejtése a kontinens

gimnáziumi tanulójának ejtésétől, ezért találkozunk oly kevés megállapodottsággal, oly sok kísérletezéssel a high school latin tanításában is. Nálunk például nagyobbára csak az egyetemen hallhatni arról, hogy æ, œ, c hangoknak a klasszikus korban más hangérték felelt meg. A high school tanulójának pedig csakis Kaisar, (Cæsar) haik (hæc), magnai provinciái (magnæ provinciæ) féle ejtést szabad hallania és csakis ezt lehet eltulajdonítania.

Az első esztendő nyelvtani trainingje után a latin tanítás szinte kizárólagosan fordításból és a fordított szövegnek grammatikai, szintaktikai interpretálásából áll. A második esztendőben Cæsar Bellum Gallicumának négy első könyvét szokás elvégezni. A rákövetkező tanévben Cicero szónoki műveire kerül a sor. Rendszerint In Catilinam (I—IV.), De Lege Manilia és Pro Archia poëta c. beszédeivel foglalkoznak az esztendő egész időtartamán át. A latin tanítás betetőzése pedig Vergilius Aeneisének olvasása. Az első hat éneken túl azonban az idő rövidege miatt nem lehet terjeszkedni. A latin tárgy ezen tipikus tanmenetétől egyik-másik iskola eltér ugyan, de a legtöbb high school Cæsar történelmi, Cicero szónoki prózája után Vergilius eposa alapján a latin prozódiaira tér át.

A tanítás — amint már említettük — a helyes fordításban szinte teljesen kimerül. A lefordított mű irodalmi értékéről, érdekességéről vajmi ritkán esik szó. Cæsar koráról, a római hadviselésről, Cicero egyéniségéről, Róma állami szervezetéről, a Vergilius korabeli irodalomról és szellemi életéről a tanuló az osztályteremben nem sokat hall. Az iskola természetesen megköveteli, hogy a szövegben előforduló célzásokat, történelmi, mithológiai vonatkozásokat megértse, de ebben a tekintetben a tanár teljesen a tanuló magánszorgalmára szokott hivatkozni. New-York City rendtartása (1902) például expressis verbis azt mondja: «the history, political and social life and customs of the Romans should receive much attention during this year, (Cicero year) and pupils should be encouraged to read for themselves on these subjects» (a történelemre, a rómaiak politikai, társadalmi életére, szokásaira ebben (a 3-ik) az esztendőben nagy gondot kell fordítani és a tanulók arra buzdítandók, hogy ezen kérdéseket saját maguk tanulmányozzák). A tanuló önállóságával, az osztályon kívül végzendő munkájával az amerikai iskola sokszor számol. A homeworknak sokkal nagyobb tere van itt, mint az európai gimnáziumban. Akárhányszor a tankönyv van arra hivatva, hogy az élő szót, a közvetlen előadást pótolja.

A tárgyi magyarázatot gazdag illusztrációk, kimerítő jegyzetek adják meg. A tanuló nemcsak a római életre, irodalomra vonatkozó ismereteit szerzi a tankönyvből, hanem még a fordítandó szöveg

nyelv- és szerkesztéstani nehézségeinek magyarázatát is a jegyzetekben keresi. A preparálás épen azért nem nehéz. Ha a tanuló pl. a *Bellum Gallicum* egy fejezetének fordítását kapja leckéül, akkor azt a könyvben foglalt segédeszközök alapján gyorsabban és alaposabban fogja elvégezhetni, mint a magyar diák. A házi munkát a lehetőség szerint könnyítik meg, mert az amerikai nevelés az iskolán kívül végzett munkából sokat vár. Bizonyos önállóságra szoktatja az ifjúságot és ehhez a feltett önállósághoz méri a tanár a tanítás intenzitását, valamint a haladás tempóját is. Hogy azonban a középiskolai ifjúság önálló munkájában nem nagyon lehet megbízni, arról az átlagtanulónak gyakran tapasztalható teljes tájékoztatlansága élénk tanubizonyyságot tesz.

A szöveg megértése és a fordítás helyessége a tudás próbaköve, a haladás egyedüli feltétele. A lefordított mondatok összefoglalására, az összefoglalt gondolat esztétikai értékelésére kevés idő és kevés gond szokott jutni. Ezt a hiányt már sokszor tették szóvá és nem egyszer hallottuk azt az önként kínálkozó kérdést, hogy az a gépies fordítás, mely a gyakorlati valóságban a latin nyelv tanításának végső eredménye, felér-e vajjon a ráfordított munkaenergiával? Hogy a mental training elmélete nem-e üres illúzió, melynek sokat, túlságosan sokat áldoznak fel? Ezt a kérdést sokan vetették fel, de kevesen kapták meg a kielégítő választ Amerikában is. De itt, ahol a reformatori buzgalomnak tágabb tere nyílik, mint a konzervatív óvilágban, a túlzás is könnyebben téved a szertelenbe. A high school latin tanítását sokan sokkal meddőbbnek, sokkal eredménytelenebbnek vélik, mint amilyen a valóságban. Mert ha igaz is, hogy a fordítás vontatott egyhangúsága a klasszikus mezbe burkolt gondolatot nem egyszer eltorzítja, megöli és ha igaz az is, hogy a nyelvtanba és a mondatszerkesztésbe vágó százféle kérdés a szellemi tornázást ugyancsak szűk korlátok közé szorítja, azért mégsem lehet tagadni, hogy a latin nyelvtanítás ezen sokszor hangoztatott visszásságai nemcsak az amerikai középiskolában, hanem általánosan és többé-kevésbé mindenütt tapasztalhatók. De a high school tanulójának nyelvtani tudása gyakran ép oly ingadozó, mint amilyen hiányos tájékozottsága a klasszikus kor történelmében, politikai, társadalmi és irodalmi életében. Az alaposságnak ezen hiánya már speciális vonása az amerikai latin tanításnak. Mindenesetre nagy hiba, melynek oka azonban nemcsak a nyelvtanítás módszerében rejlik. A high school szervezésének mai formája nem mindig egyeztethető össze az alaposság követelményeivel.

De ha az amerikai tanuló grammatikai tudását hiányosnak mondjuk, hangsúlyoznunk kell azt is, hogy ugyanaz a tanuló meglepően biztos a latin szöveg megértésében és helyes fordításában. A tanítás

módszere pedig, valamint a latin oktatás gyakorlati célja is ezt kívánja első sorban.

A harmadik és a negyedik esztendőben (itt-ott már a második tanévben is) gyakori az úgynevezett sight reading, vagyis oly szövegnek fordítása, melyet az osztály előzetesen nem preparált. A tananyag egy részét szokás sight reading alapján elvégezni és a legtöbb latin tanár a heti öt órának* egyikét szokta arra felhasználni. Legközvetlenebb bizonyítéka ez a rögtönzött fordítás a tanuló tudásának és képességének, mert a hetenként ismétlődő írásbeli dolgozat, valamint az ugyancsak írásbeli vizsga az osztály haladottságának hű és megbízható képét nem adja. A sight reading pedig a tanítási módszer helyes, egészséges elvét fényesen igazolja. Az ismeretlen szövegnek oly gyors megértése, szabatos lefordítása, mint amilyent a high school felső osztályaiban gyakran láthatunk, igazolja azt a methodust, mely a részek helyett az egészet, a nyelvtan elemei helyett a mondatot, magát a nyelvet tartja mindenkor szem előtt.

A közelmúltban sokféle vélemény hangzott el, mely a latin oktatás mai tanmenetét erősen kifogásolta. A különbözőképen megindokolt bírálatok mindegyike megegyezik abban, hogy egyetlen egy autor műveinek az egész tanévben való olvasása és fordítása nagyfokú egyoldalúságra vezet. És hogy az egyhangúság, mely ennek a rendszernek nyomában jár, a tanulónak bármily közvetlen érdeklődését is teljesen ellankasztja. Nagyobb változatosságot, érdekesebb szemelvényeket, megkapóbb szöveget sürgetnek sokan. Gyakran szokás arra utalni, hogy például Sallustius, Livius vagy Ovidius alig olvassák az amerikai középiskolában. Ahelyett a tanuló a klasszikus irodalom olyan termékeivel ismerkedik meg, melyeknek megértése, élvezhetősége, nemcsak fejlettebb esztétikai ízlést, hanem alaposabb grammatikai ismereteket is igényelnek. A legtöbb kifogás mégis a Bellum Gallicum túlságosan korai fordításának szól. A Committee of Ten már 1893-ik évi jelentésében Cornelius Nepos életrajzait ajánlotta Caesar történelmi műve helyett. Ezt az eszmét sokszor ismételték már mások is. A Bellum Gallicum nyelvtanilag nem könnyű olvasmány. Az első esztendő grammatikai trainingje és az össze nem függő egyszerű mondatoknak elemező fordítása után közvetlenül egy terjedelmes eredeti műre kell rátérni. Természetes, hogy nagyon nehéz, sőt szinte lehetetlen azt a sok ellentmondást áthidalni, melyet a hirtelen átmenet okoz. Az első összefüggő szövegnek egyszerűnek, könnyűnek kell lennie. De a Bellum Gallicum — és különösen első könyve —

* Egy ilyen «period» 45 percből áll.

már az oratio obliqua sűrű használata miatt sem alkalmas olvasmány a kezdő kezében. Cæsar említett műve mindezek dacára mégis megmaradt a második tanév olvasmányának. A tanárok túlnyomó nagy többsége makacsul ragaszkodik hozzá! Stílusának egyszerűségére, szabatosságára, kifejezésbeli modorának konkrét világosságára hivatkoztak. Azt is hangoztatták, hogy a hadvezér elbeszélése a 15—16 éves tanuló figyelmét jobban köti le, mint az életrajzíró lélektani, sokszor absztrakt boncolása. Ezért olvasták a *Bellum Gallicumot* még most is a második tanévben.

Abban azonban a tanárság is egyetért, hogy Cæsar művének négy könyvét egy esztendőben alaposan elvégezni nem lehet. Ezen fognak is változtatni. Az olvasmányok nagyobb változatosságáról is fognak gondoskodni. Hihetőleg már a közel jövőben. A new-yorki Board of Education a jövő tanévben némileg módosított tantervet fog életbe léptetni, melynek az az elve, hogy kevesebbet, de azt azután annál alaposabban kell elvégezni. Azonkívül nagyobb változatosságra is kell törekedni.

Lehet, hogy New-York példaadása az amerikai középiskola latin tanítását a felső osztályokban rövidesen meg fogja módosítani.

New-York, 1911 február havában.

Dr. FEST SÁNDOR.
